

Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän raportista "Valmiina valintoihin" (OKM 2016:37)

Yhteenveto

Korkeakoulututkimuksen seura haluaa lausunnossaan kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että raportissa olemassa olevaa tutkimustietoa on käytetty hyvin niukasti, valikoiden ja osin jopa harhaanjohtavasti. Tämä koskee erityisesti koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoon, niin sanottuun ylioppilassumaan, valintojen ja opintojen etenemisen yhteyksiin sekä valintajärjestelmän ja -perusteiden signaalivaikutuksiin liittyviä seikkoja. Raportin ehdotusten taustalla on hallitusohjelman tavoitteet nopeuttaa koulutukseen sijoittumista ja valmistumista – nk. työurien pidentäminen alku- ja loppupäästä. Työryhmä näyttää pitävän todistusvalintaan siirtymistä lähtökohtaisesti parhaimpana opiskelijavalinnan perustana ja keinona päästä em. tavoitteeseen, vaikka joutuu itsekin toteamaan, että kovan hakupaineen aloilla valintatapa ei ongelmaa ratkaise. Tältä osin raportin osin epämääräinen ja ristiriitainen argumentointi näyttää olevan kaikilta osin valjastettu palvelemaan päämäärän, todistusvalintaan siirtyminen, toteutumista. Korkeakoulututkimuksen seuran mielestä on myöskin arveluttavaa, että uudistusta ollaan osittain jo toteuttamassa, ennen kuin vaikutuksia on pätevästi arvioitu ja lausunnot työryhmän raportista saatu.

Korkeakoulututkimuksen seuran vastaukset lausuntolomakkeen kysymyksiin

Osa 1. Vastaavatko raportin luvuissa 2-6 esitetyt asiat lausunnonantajan näkemyksiä (vastausvaihtoehdot: kyllä, kyllä pääosin, ei pääosin, ei, ei kanta).

Luku 2. Korkeakoulujen valintamenettelyjen nykytila – kyllä pääosin

Valintamenettelyt on pääosin asianmukaisesti kuvattu. Luvussa todetaan korkeakoulutuksen suuri ylikysyntä ja siitä johtuva uusien ylioppilaiden hidas sijoittuminen koulutukseen. Raportissa annetaan kuitenkin ehkä hieman liian yksioikoisesti ymmärtää, että todistusvalintaan siirtyminen jotenkin ratkaisisi tämän ongelman. Ainoa toimiva ratkaisu olisi tietysti koulutuspaikkojen lisääminen. Tätähän jo yritettiin ns. sumanpurkutalkoissa, mutta väliaikainen satsaus jäi merkitykseltään olemattomaksi.

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että korkeakoulupoliittisen päätöksenteon taustalta puuttuu sekä tutkimusta että ymmärrystä ns. ylioppilassuman vaikutuksista koulutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn. Asiaa voidaan tässä yhteydessä havainnollistaa niin, että vaikka kaikki uudet opiskelijat (44 000) valittaisiin ns. ensikertalaisista, niin lähes kaksinkertainen määrä ensikertalaisia hakijoita jäisi edelleen ilman koulutuspaikkaa.

Luvussa hakujärjestelmän sanotaan toimivan siinä mielessä yllättävänkin hyvin, että valtaosa hakijoista tulee hyväksytyksi ensisijaiseen tai toiseksi asettamaansa hakukohteeseen. Toisaalta samaan hengenvetoon – erityisesti kauppatieteiden valintoihin viitaten – todetaan järjestelmän huonona puolena, että jos hakija ei tule valituksi ykköskohteeseensa, hän ei usein tule valituksi mihinkään. Johtopäätös on kahdestakin syystä kyseenalainen. Ensinnäkin, yliopistosektorilla kolmannes hakijoista hakee vain yhteen hakukohteeseen. Toiseksi ne, jotka eivät ensisijaista paikkaa saa, ovat keskimäärin huonompia lähtö ja/tai pääsykoepisteitä saaneita, eivätkä välttämättä siis pärjää muissakaan hauissa. Suhteessa hyväksymisasteisiin yleensä ensimmäiseltä hakusijalta hylättyjen paikan saantia voidaan kaiken kaikkiaan pitää kohtuullisen hyvänä.

Raportin luvussa 2.5 todetaan, että ylioppilastutkinto ei ole valinnoissa sellaisessa roolissa kun sen tulisi olla "varsinkin kun otetaan huomioon ylioppilasmaailman tunnettu korrelaatio opintomenestykseen

korkeakouluissa”. Asiasta on paljon tutkimusta, mutta raportin evidenssi vaatimatonta – itseasiassa osittain jopa ristiriidassa yhden viitatus lähteen kanssa. Todellisuudessa ”tunnetut korrelaatiot” ovat varsin vaatimattomia, ja eri tutkimuksissa on päädytty hyvinkin erilaisiin tuloksiin. Parhaimmillaankin ylioppilas- ja/tai valintakoemenestys selittävät alle 10 prosenttia opintomenestyksestä tai opintojen etenemisestä.

Luku 3. Ylioppilastutkinto ja lukioaikaiset muut suoritukset – kyllä pääosin

Luvun sisältö on asianmukainen. Johtopäätöksissä on pari seikkaa, joihin Korkeakoulututkimuksen seura haluaa kiinnittää huomiota. Työryhmä näyttää pitävän ylioppilastutkintoa lähtökohtaisesti parempana opiskelijavalinnan perustana. Ajatus, että pääsykokeissa mitattaisiin toistamiseen - ja siis turhaan - samoja asioita, ei pidä kaikilta osin paikkansa. Tämä jättää kuitenkin kysymyksen, mitä pääsykokeissa tulisi mitata? Seuran mielestä tämä tulisi jatkossakin jättää korkeakoulujen ja valintayksiköitten omaan asiantuntevaan harkintaan.

Luku 4. Taidot, motivaatio, kiinnostus ja soveltuvuus – ei pääosin

Tässä luvussa työryhmä esittää mielenkiintoisen juridisen tulkinnan, joka ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Kun lainsäädännön mukaan toisen asteen koulutus tai vastaava osaamistaso tuottaa kelpoisuuden korkeakouluopintoihin, ei valintakokeissa vaadittava osaaminen voisi tätä ainakaan huomattavasti ylittää. Käytännössä on kuitenkin vaikea sanoa, missä mielessä ja miten paljon jonkin lukion oppimäärään kuulumattoman alan valintakokeissa vaadittu tietämys tämän ylittäisi. Kategorinen tulkinta tarkoittaisi tietysti sitä, että kaikki sellaiset pääsykoesisällöt, jotka eivät kuulu lukion oppimäärään kävisivät mahdottomiksi. Tätä yleisellä kelpoisuussäädöksellä tuskin on tarkoitettu.

Yksi pääsykokeista luopumista tukeva argumentti on työryhmän mukaan se, että kilpailuilla aloilla, joilla valtaosa hakijoista jää ilman koulutuspaikkaa, valintakokeita varten hankittu osaaminen menisi ikään kuin hukkaan. Samalla tavalla ”hukkaan” menee tietysti ylioppilastutkintoa varten hankittu osaaminen, eikä siis valintatapa sinänsä ole ratkaisu aloilla, joilla kysyntä ylittää moninkertaisesti tarjonnan. Pikemminkin asia on niin, että valintakokeissa hankittu osaaminen ja kokemus karttuvat, ja hakija saa koulutuspaikan useamman kerran yritettyään. Tätä ei yksinkertaisesti voi välttää järjestelmässä, jossa hakijoiden määrä ylittää reilusti koulutuspaikkojen määrän.

Luku 5. Valintojen dynamiikka, kustannukset ja tasa-arvo – ei pääosin

Kuten työryhmäkin toteaa, voidaan valintaperusteilla ja -tavoilla vaikuttaa vain rajallisesti koulutuksen tasa-arvoon. Kun kaiken tutkimustiedon mukaan oppilaiden perhetausta vaikuttaa heidän koulusaavutuksiinsa, tarkoittaa todistusvalinnan lisääminen eriarvoisuuden kasvua. Ajatus tai toive siitä, että todistusvalinta voisi kuitenkin lisätä tasa-arvoa ylioppilashakijoitten kohdalla, on siis huonosti perusteltu. Lisäksi julkisuudessa esitetty huoli poikien entisestään heikkenevästä asemasta tällaisessa valintajärjestelmässä tulisi ottaa huomattavasti vakavammin (tähän palataan luvun 6 kohdalla).

Työryhmä nojautuu varsin vahvasti Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen Tuomas Pekkarisen ja Matti Sarvimäen blogikirjoituksessaan esittämään malliin, jossa ollaan vahvasti todistusvalinnan kannalla. Tähänkin argumentaatioon liittyy monia ongelmia. Pekkarisen ja Sarvimäen ajatus on, että todistusvalintaan siirtyminen ikään kuin vapauttaisi hakijoitten ”todelliset” koulutustoiveet, eikä sijoittumisviivettä aiheuttavaa taktikointia tarvittaisi. Ajatus, että hakijoilla olisi jonkinlaiset aidot ja todelliset toiveet ja hakujärjestelmän aikaansaamat taktikointitoiveet, on outo, eikä hakijoita koskeva empiirinen tutkimus tällaista tue. Pikemminkin nuorten ongelma on se, että kovin monella on jäsentymättömät koulutus- ja ammattitoiveet, eivätkä he oikein tiedä mihin hakea. Myöskään nykyiset hakutilastot eivät tue tällaista ajattelua. Raportin taulukon 1 mukaan kevään 2016 yhteishaussa reilu neljännes haki vain yhteen kohteeseen ja vain joka kuudes hakija listasi kuusi hakukohdetta.

Luvussa 5.3, jossa pohditaan valintatapojen kustannuksia ja tasa-arvoa, todetaan ensin, että useampaan kertaan pääsykokeissa harjoitelleet ja ehkä valmennuskurssinkin käyneet hakijat hyötyvät valmentautumisestaan (tämä näkyy esim. eri-ikäisten hakijoitten hyväksymisprosentteissa). Hetkeä myöhemmin väitetään, että ”rannalle jäänyt ei hyödy panostuksestaan (tässä tarkoitetaan pääsykokeisiin valmentautumista) välttämättä mitenkään”. Työryhmän mukaan paras vaihtoehto, nopeuttamisnäkökulmasta, olisi ylioppilastutkinnon arvosanojen joustava korotusmahdollisuus, ei yksittäisiin pääsykokeisiin osallistuminen. Voidaan kuitenkin kysyä, onko tämä hakijan

näkökulmasta yhtään parempi vaihtoehto kuin useamman kerran pääsykokeisiin osallistuminen.

Luvun johtopäätöksissä toistuu lähinnä toive tai uskomus, että ylioppilastutkintoon perustuvat valinnat "voisivat" lisätä korkeakoulutukseen hakeutumisen tasa-arvoa "samalla kun toisen mahdollisuuden järjestämisestä myös muille hakijoille huolehditaan". Se miten tästä huolehditaan, ei raportista kovin hyvin selviä (asiasta lisää luvun 6 kommentteissa). Näyttääkin pahasti siltä, että nyt ollaan viemässä väkisin läpi uudistusta, jonka negatiivisista vaikutuksista on hyvin hatara käsitys, ja niiden ratkominen siirretään tulevaisuuteen.

Luku 6. Ylioppilastutkinnon aiempaa parempi hyödyntäminen, ehdotukset – ei pääosin

Raportissa toistuu useasti ajatus valintaperusteiden signaalivaikutuksesta lukioon ja oppilaiden käyttäytymiseen, ja että todistusvalinnan käyttöönotto jotenkin muuttaisi lukiolaisten käyttäytymistä. Tätä sopii epäillä. Signaalivaikutuksia on toki ollut aina, mutta niiden vaikutukset oppilaiden ainevalintoihin ja lukio-opiskeluun ovat vähäiset. Historiasta löytyy hyviä esimerkkejä, esimerkiksi peruskoulun alkutaipaleen tasokurssit. Eniten signaaleista hyötyvät hyvin koulussa menestyvät ja ne, joilla on selkeät jatkosuunnitelmat. Tältäkin osin asia siis kietoutuu tasa-arvokysymyksiin.

Yksi ylioppilastodistuksen laajemman käytön este etenkin suosituilla eliittialoilla on sen huono erottelukyky. Työryhmä tarjoaa eri keinoja lisätä tutkinnosta saatavien pisteiden erottelukykyä. Ongelmana näissä on se, että luodaan vain valintojen tekemiseksi keinotekoisia eroja, joilla ei hakijoiden osaamisen kannalta ole mitään merkitystä. Työryhmä tavallaan toteaa tämän itsekkin tarjotessaan yhtenä mahdollisuutena paikkojen arpomista parhaiten menestyneiden kesken. Vastoin omaa pohdintaansa, työryhmä tulee kuitenkin siihen lopputulokseen, että "arpaonni ei kerro hakijan osaamisesta ja paremmuudesta suhteessa toisiin valintoihin osallistuviin". Erilaista arpomista käytetään nykyään monissa valintajärjestelmissä. Jos valintaperusteiden hyvällä suunnittelulla pystytään minimoimaan arvonnän negatiiviset vaikutukset (kemian koulutusohjelmaan tulee valituksi parhaiten maantiedon kokeessa pärjännyt), arvonta on nähty hyväksi välineeksi tasoittamaan erinäisiä valikoitumiseen (ikä, sukupuoli, etninen tausta jne.) liittyviä negatiivisia vaikutuksia.

Työryhmä toteaa korkeakoulutuksenkin olevan entistä naisvaltaisempaa ja pohtii todistusvalinnan lisäämisen vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon. Raportin taulukossa 3 esitetyt luvut eri valintatavoilla (koepistevalinta, todistuspistevalinta ja yhteispistevalinta) ovat mielenkiintoisia, vaikka niistä onkin vaikea vetää yksiselitteisiä johtopäätöksiä. Yksi syy on se, että todistusvalinnan rooli on merkittävä yliopistoissa vain luonnontieteellisellä ja teknistieteellisellä alalla. Edellisessä puolelta ja jälkimmäisessä kolmannes opiskelijoista valitaan pelkän todistuksen perusteella. Kummatkin ovat aloja, joilla hakijoista miehet tulevat naisia hieman todennäköisemmin valituiksi. Taulukon 3 luvuista voidaan laskea, että aloille valittiin 3878 miestä (64 %). Jos kaikki olisi valittu todistusvalinnalla, miehiä olisi tullut valituksi 228 enemmän, "hieman yllättäen", kuten työryhmä toteaa. Vaikka vaikutusta voidaan pitää vähäisenä, jää työryhmältä kuitenkin kokonaan huomaamatta se, että politiikkatavoitteena on jo pitkään ollut saada enemmän tyttöjä näille ns. STEM-aloille.

Vastaavia laskelmia voi tehdä muilla aloilla, joilla valinnat tehdään pääasiassa koepisteitä ja yhteispisteitä käyttäen ja jotka monet suosivat naisia. Silloin nähdään se, mikä muutenkin hyvin tiedetään: koulussa tyttöjä heikommin pärjäävät pojat hyötyvät valintakoevalinnasta. Kuten jo aiemmin totesimme, tulisi uudistuksen vaikutukset poikien asemaan valinnoissa selvittää tarkemmin.

Työryhmän omat johtopäätökset valintatapojen vaikutuksesta sukupuolten tasa-arvoon jäävät laihoiksi. Raportissa todetaan ensinnäkin se, että sukupuolten eriarvoistuminen alkaa jo peruskoulussa ja toisen asteen nivelvaiheessa. Ilmeisesti halutaan sanoa, että toimet pitäisi suunnata sinne, jolloin todistusvalintaan siirtyminen ei enää korkeakoulutuksessa vaikuttaisi niin voimakkaasti naishakijoitte eduksi. Toisaalta sanotaan, että sukupuolivaikutukset pitäisi huomioida korkeakouluissa, kun suunnitellaan ylioppilastodistuksen pisteytystä ja muita valintatapoja. On kuitenkin vaikea nähdä, että pisteytyksellä sinänsä voitaisiin asiaan oleellisesti vaikuttaa.

Luvun johtopäätöksissä toistuu työryhmän perusviesti: todistusvalinta on paras tapa ja ylioppilastodistuksen erottelukykyä voidaan parantaa. Nykymuotoista ammatillisen koulutuksen todistusta ei käytännössä voida käyttää valinnoissa, mutta työryhmän mukaan tilanne on "kestämätön". Tämä asia siirretään jatkotyössä selvitettäväksi. Kun ottaa lisäksi huomioon toimenpideohjelman kohdan 1, näyttää siltä, että uudistusta ollaan jo ylioppilaiden osalta tekemässä ennen kuin lausunnot raportista on saatu.

Osa 2. Kannattaako lausunnonantaja toimenpideohjelmassa esitettyjen asioiden toteuttamista?

Kohta 1 – ei kantaa

Kysymys ei ole relevantti, koska asiasta on jo tulosneuvotteluissa sovittu.

Kohta 2 – ei pääosin

Arviot kaavailtujen uudistusten vaikutuksista ovat puutteelliset

Kohta 3 – ei pääosin

Kohdassa esitetty tavoite ”pääosa opiskelijoista valitaan” jää epämääräiseksi. Kuinka paljon on ”pääosa”. Asia tulisi jättää korkeakoulujen ja valintayksiköitten päätettäväksi, mikä on heidän valintojensa kannalta järkevää ja tarkoituksenmukaista.

Kohta 4 – kyllä pääosin

Kohta 5 – kyllä pääosin

Ns. toisen mahdollisuuden tarjoamisesta on syytä huolehtia. Työryhmän pohdinnoissa asia jää kuitenkin epämääräiseksi. Vaaditaan selkeämpi näkemys ja toimet, miten asiasta huolehditaan.

Kohta 6 – kyllä pääosin

Kohta 7 – kyllä pääosin

Siltä osin kun signaali vaikutuksista voidaan yleensä jotain tietää. Asia tulisi liittää työryhmän esittämään opiskelijavalintojen kehittämistä tukevan tutkimuksen aiheiden joukkoon.

Kohta 8 - kyllä

Perusteellinen jatko- ja selvitystyö ennen päätöksentekoa on erittäin tarpeellinen.

Kohta 9 - ei

Ehdotus on epärealistinen ja sotii vastaan työryhmän omia pohdintoja liittyen hakijalta edellytettävän osaamisen tasoon.

Kohta 10 – ei kantaa

Edellinen kohta tulee miettiä ja valmistella uudelleen.

Kohta 11 - kyllä

Kohta 12 - kyllä

Kohta 13 - kyllä

Ehdotus on erittäin kannatettava, ja Korkeakoulututkimuksen seura toivoo, että tutkimushankkeita myös saataisiin aikaan. Valitettavan usein nimittäin työryhmien ehdotukset reformeja tukevasta tutkimuksesta ovat jääneet toteutumatta.

27.1.2017

Korkeakoulututkimuksen seura ry.

Taina Saarinen
puheenjohtaja